

سنجش و ارزیابی نابرابری‌های کیفیت زندگی در نفت شهرها (مطالعه موردی: شهر آبادان)

صادق بشارتی فر^۱

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران

سیف اله پیرایش

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۶/۲۴ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۷/۰۹/۲۷

چکیده

کیفیت زندگی شهری رابطه مستقیمی با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، تسهیلات عمومی و خدمات عمومی محل زندگی افراد دارد. هدف پژوهش سنجش و ارزیابی نابرابری‌های کیفیت زندگی در نواحی شهری، نفت شهر آبادان است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی می باشد که از طریق اسناد و مدارک موجود با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسشنامه اطلاعات حاصله را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. نتایج نشان داده که تفاوت معنی داری بین نواحی وابسته به صنعت نفت با سایر نواحی شهری آبادان در برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی وجود دارد و تمامی نواحی در یک سطح از کیفیت زندگی برخوردار نیستند و سطح کیفیت زندگی با توجه به موقعیت مکانی، اقتصادی و نقش صنعت نفت مشخص گردید. بطوری که ناحیه بریم و بوارده در سطح کاملاً توسعه یافته، ناحیه (۱-۴) و (۲-۳) سطح توسعه یافته، ناحیه (۱-۲) سطح نسبتاً توسعه یافته، نواحی (۲-۳)، (۱-۱)، (۱-۳)، (۲-۱) و (۲-۲) با بیشترین تعداد در سطح کمتر توسعه یافته و نواحی (۳-۳)، (۳-۱) و (۲-۴) در سطح توسعه نیافته (محروم) قرار دارند. نواحی توسعه یافته تر (بریم، بوارده، ۲-۳ و ۱-۴) به لحاظ اقتصادی و اجتماعی عمدتاً نواحی وابسته به صنعت نفت می باشند که از لحاظ برخورداری از شاخص‌های خدمات شهری نیز در وضعیت بهتری قرار دارند که این مساله منجر به جدایی‌گزینی و نابرابری فضایی نواحی در شهر آبادان در برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی شده است.

کلمات کلیدی: تحلیل، ارزیابی، نابرابری، کیفیت زندگی، نفت شهر آبادان

مقدمه

نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند که خود را به عنوان جذاب‌ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده‌اند، اما برخی از نواحی شهری با چالش‌های مهمی در زمینه‌های تخریب فیزیکی و محیطی، محرمیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، نابرابری‌های اقتصادی، کمبود مسکن و ترافیک روبه‌رو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می‌دهند (خادمی، ۱۳۹۲، ۱) شهرها بعنوان بستر زیست بشر دارای نقش اساسی در ایجاد رضایت داشته و در واقع شکل دهنده سبک زندگی انسان و تعیین‌کننده کیفیت زندگی اوست. توجه به کیفیت محیط انسان ساخت علاوه بر تشویق مردم به حضور در آن بر القای حس رضایت در افراد موثر است (Smith and levermore, 2008:5) از این‌گذر به منظور حل مشکلات بشر شهرنشین و ارتقاء ابعاد کیفی زندگی او مفهومی تحت عنوان کیفیت مطرح و مورد تحقیق قرار گرفته است و بعنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه و خانواده تعریف شده است (pal, 2005:24). کاربرد مفهوم کیفیت زندگی در واقع واکنشی است علیه توسعه‌ی یک بعدی اقتصادی در سطح ملی و توسعه صرفاً کالبدی- کارکردی در مقیاس شهری و تلاشی است در جهت اهتمام به معیارهای کیفی در عرصه برنامه‌ریزی (zivelva, 2008, 439) که به لحاظ آکادمیک بعنوان یک زمینه‌ی تحقیقی از اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی مطرح شد. گزارش کمیته ریاست جمهوری آمریکا در راستای تحقق اهداف ملی این کشور و کار تحقیقی باتر (۱۹۶۶) راجع به آثار ثانویه برنامه‌های محیط زیستی در آمریکا معمولاً بعنوان اولین کارهایی نام برده می‌شوند که آغازگر توجه به بحث کیفیت زندگی بوده است (schuessler, and fisher, 2009: 130) سپس با گسترش همه‌جانبه تکنولوژی و فرایندهای صنعتی شدن در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفت. خوراسگانی، (۱۳۹۱، ۶) به طوری که نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح نواحی و مناطق شهری با پیدایش شهرها کما بیش از ابتدا وجود داشته است، اما این نابرابری‌ها از قرن نوزدهم با تمرکز بیش از اندازه امکانات و خدمات در یک یا چند نقطه شهری و بهره‌مندی از فرصت‌های نابرابر تشدید گردیده است. پیدایش محلات فقیرنشین و غنی خود گواه مناسبی بر حقیقت ذکر شده در بالاست، فرایند توسعه شهری ضمن داشتن مزایا در بسیاری از کشورهای جهان مسأله ساز بوده و با تقسیمات و تنوع اجتماعی-فضایی، بی‌عدالتی‌ها را در شهرها به منصفه ظهور رسانیده است (حاجی نژاد، ۱۳۹۵، ۲)

مبانی نظری پژوهش

درآمدی بر رویکردها و تعاریف عملی مفهوم کیفیت زندگی

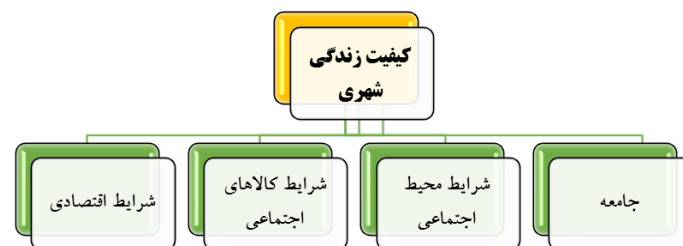
مفهوم کیفیت زندگی

کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چند بعدی دارد که تحت تأثیر مولفه‌هایی همچون زمان و مکان می‌باشد (epley, 2008, 296-281) این مفهوم می‌تواند معانی متفاوتی برای افراد مختلف داشته باشد، که طیف آن از مفاهیمی همچون (بهشت) که تمرکز بر جنبه شخصی دارد تا ((مکان خوب)) که تمرکز بر موقعیت دارد، گسترده

باشد (Bukenya et al., 2003: 280). امروز شهرها به صحنه‌ای از ناسازگاری اجتماعی بدل شده است و با شکل‌گیری طبقات اجتماعی و شکاف میان فقیر و غنی شاهد طبقاتی شدن فضای جغرافیایی نیز هستیم. از این رو گسترش نامتقارن کیفیت زندگی شهری یکی از مهم‌ترین ابزارها برای پی بردن به وجود نابرابری‌های اجتماعی در هر جامعه می‌باشد (سادات، ۱۳۹۴، ۳۰۲) از آنجایی که گروهها و طبقات اجتماعی قدرتمند با توجه به محدودیت منابع، برای دسترسی به امکانات و تسهیلات لازم برای رفع نیازهای خود به اقداماتی دست می‌زنند تا از این دستیابی دیگران به این تسهیلات جلوگیری کنند. لذا می‌توان گفت بین کیفیت زندگی شهری و دسترسی به خدمات رابطه معناداری وجود دارد (Hatami nejad et al, 2012:43). با وجود مشکلات متعددی که در شهرهای کشورهای در حال توسعه وجود دارد، اما سیاستگذاران و برنامه ریان در سطوح بین المللی و ملی همواره بر قابلیت شهرها برای بهبود کیفیت زندگی تأکید دارند (Rezvani et al, 2009: 42) در دهه‌های اخیر، کیفیت زندگی به مثابه هدف اصلی توسعه جامعه در بسیاری از سیاستگذاری‌ها انعکاس یافته است (Schmitt, 2004: 41)

دیدگاه‌های کیفیت زندگی

در ادبیات مطروحه در این زمینه ما با دو بعد اصلی در سنجش کیفیت زندگی شهری مواجه می‌شویم بعد عینی و بعد ذهنی. این دو ابعاد غالباً بطور مجزا از همدیگر و بندرت در ترکیب با هم برای سنجش کیفیت زندگی شهری به کار می‌روند (نسترن و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰).

شکل شماره ۲-۲: ابعاد کیفیت زندگی شهری از نظر سانتوس و مارتینز (قالیاف، ۱۳۹۰، ۲۳-۵۵)

بعد عینی:

نخستین رویکرد شامل نظارت بر کیفیت زندگی / کیفیت زندگی شهری از طریق مجموعه‌ای از شاخص‌های (معمولاً بیشتر اوقات) مشتق از داده‌های فضایی جمع شده از منابع اداری مانند سرشماری است، که گفته شده باید مربوط به کیفیت زندگی ادراک شده باشند (به عنوان مثال سطح درآمد خانواده، میزان جرم، سطوح آلودگی، هزینه مسکن و غیره)؛ از این دیدگاه به عنوان دیدگاه عینی یاد می‌شود که شرایط بیرونی زندگی را نمایش می‌دهد. به عبارتی رویکردهای عینی یا شاخص‌های اجتماعی، معیارهایی هستند که انعکاس دهنده شرایط عینی مردم در یک واحد جغرافیایی و فرهنگی مفروض است. این رویکرد مبتنی بر داده‌های کمی و عینی از شرایط زندگی است تا اینکه بر ادراک ذهنی افراد از محیط اجتماعی متکی باشد (Barton, 2003, 203).

بعد ذهنی:

دومین رویکرد شامل مدل سازی روابط میان ویژگی‌های محیط شهری و اندازه گیری ارزیابی‌های ذهنی از

قلمروهای کیفیت زندگی مردم بوده، که شامل رضایتمندی از پدیده‌های خاص و از زندگی به عنوان یک کل است. کیفیت زندگی در ابعاد ذهنی، که ادراک و ارزیابی افراد را از وضعیت زندگی خود منعکس می‌سازد، با استفاده از شاخص‌های ذهنی اندازه‌گیری می‌شود. این شاخص‌ها که مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی اند، ادراکات و ارزشیابی افراد را از وضعیت عینی زندگی شان نمایش می‌دهد. شاخص‌های ذهنی از پیمایش ادراکات، ارزیابی‌ها و رضایت ساکنین از زندگی شهری بدست می‌آیند (پور احمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۵۲).

رویکردهای نظری راجع به کیفیت زندگی

رویکرد کیفیت زندگی در رشته‌هایی همچون علوم محیطی، اجتماعی، اقتصادی، روان‌شناسی، طراحی و برنامه‌ریزی شهری مورد توجه است (Sun, 2005: 8) در سال ۱۳۹۳ ویلیام آگیرن یکی از جامعه‌شناسان دانشگاه شیکاگو مطالعاتی را در ارتباط با ابعاد اجتماعی این مقوله انجام داده است. (به کارگیری این رویکرد در مطالعات برنامه‌ریزی شهری به دهه‌های آخر قرن بیستم ۱۹۸۰ بر می‌گردد که به ابعاد کیفی و اجتماعی توسعه و با تأکید بر مفاهیمی چون کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی توجه شد (Massam, 2002, 14-146). در ادامه برخی از مهم‌ترین دیدگاه‌ها و رویکردهای کیفیت زندگی به اختصار بیان می‌گردد.

رویکردهای جامعه‌شناختی

به اعتقاد گرسون (۱۹۷۶) دو رویکرد اصلی در حوزه مباحث کیفیت زندگی در علوم اجتماعی وجود دارد که این دو مفهوم را از دو منظر جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرند، این دو رویکرد عبارتند از رویکرد فرد‌گرایانه که عامل موثر در تعیین کیفیت زندگی را فعالیتها و دستاوردهایی مانند تسلط یافتن بر محیط زندگی، بویژه توانایی در غلبه بر فقر و بدبختی و آزادی از قید محدودیت‌ها و مواردی از این دست است. در این رویکرد کیفیت زندگی از طریق سنجش میزان موفقیت فرد در برآوردن ساختن نیازهایش علی‌رغم وجود محدودیت‌های مختلف بررسی می‌شود. و دیگری رویکرد استعلایی که در نقطه مقابل رویکرد فردگرایانه قرار می‌گیرد و همواره با سنجش میزان حفظ موقعیت فردی در نظم اجتماعی وسیع‌تر تعریف می‌شود. طبق نظر گرسون، تأکید رویکرد استعلایی همیشه روی ماهیت نظم اجتماعی است. تا جایی که نظم جامعه وسیع‌تر به طور مناسبی تثبیت و حفظ شود، کیفیت زندگی اعضای آن جامعه در سطح بالاتری قرار دارد.

رویکرد روانشناسانه

در دیدگاه‌های روانشناسی انسانها دارای نیازهای مادی و غیر مادی زیادی هستند و این نیازها ممکن است به شیوه‌های مختلفی ارضاء شوند. زمانی که نیازهای انسان برآورده نشود احساس سعادت وی تا حدود زیادی کاهش می‌یابد. در روانشناسی اجتماعی، کیفیت زندگی به کلیتی از نیازهای انسان بستگی دارد که باید ارضاء شوند؛ نیازهای قوی یا ضعیف، خوب یا بد، مثبت یا منفی اگر برآورده شوند کیفیت زندگی انسان افزایش می‌یابد.

رویکرد اقتصادی

نظریات اقتصادی بر فرآیندهایی تأکید می‌کنند که از طریق آنان افراد به لحاظ عقلانی منابع موجود را برآورد ساختن

نیازهایشان اختصاص می دهند و به این وسیله آنچه مطلوبیت یا سودمندی نامیده می شود را تولید می کنند. اقتصاددانان این فرایند را در قالب به حداکثر رساندن مطلوبیت با توجه به محدودیت‌های اعمال شده روی دسترسی پذیری و جانشینی منابع مدلسازی می کنند.

رویکردهای اکولوژیکی

دیدگاه‌های اکولوژیکی نوعی نگرش تلفیقی دارند زیرا در این دیدگاهها ابعاد فیزیکی و اجتماعی مفهوم کیفیت زندگی با هم ترکیب می شوند. به اعتقاد بابلز و همکاران (۱۹۸۰) در رهیافت‌های اکولوژیکی کیفیت زندگی به عنوان یک عنصر در فرایندهای کلی دیده می شود که در آن هر عنصر در معرض تأثیر دیگر عناصر قرار دارد. در اینجا گفته می شود کیفیت زندگی به محیط زیست بستگی دارد و بنابراین زیست گاه عمومی در واکنش به تلاش‌هایی که مردم برای بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی شان انجام می دهند دچار دگرگونی ایجاد می شود.

شکل (۱) رویکردهای کیفیت زندگی

رویکردها	ویژگی‌های راهبردی	مفاهیم اصلی رویکرد
عملیاتی‌گرایی	بیش‌تر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندی‌های افراد است، و نه شرایط ساختاری. - فردگرایی روان‌شناختی اجتماعی و محیط پیرامونی	
مطلوبیت‌گرایی	انتخاب امکانات و گزینه‌هایی که فراوان‌ترین لذت را برای بیش‌ترین افراد ایجاد کند - بیش‌تر معطوف به چگونگی به حداکثر رساندن بهره و خیر عمومی معطوف است - به جای تحمیل ارزش‌های جامعه، به هر فرد اجازه می‌دهد که به انتخاب‌های خاص خود بپردازد	- اصل سودمندی - اصل انتخاب
ارزش‌های عام	فراهم آوردن این امکان که زندگی خوب چگونه است و چگونه می‌تواند بهتر شود - هدف‌مند ساختن و سمت و سو بخشیدن به زندگی انسان - نشان دادن نمایی کلی از عوامل تشکیل‌دهنده کیفیت زندگی	- تاکید بر ارزش‌های انتزاعی و امور غیر واقعی - تاکید بر جنبه عمومی ارزش‌ها
نیازهای اساسی	تاکید بر تامین نیازهای اولیه و اساسی مانند تغذیه، مسکن و بهداشت - مناسب بودن برای سنجش کیفیت زندگی اولیه در کشورهای بسیار محروم - مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه نمی‌دهد.	- تاکید بر ارزش‌ها و امور واقعی - تمرکز بر کالا و خدمات
توسعه انسانی	هدف اصلی در این رویکرد بهزیستی انسان است و انسان فعل و منبع اصلی توسعه به - مردم‌گرا بودن توسعه شمار می‌آید - حوزه‌های مورد مطالعه این رویکرد بیش‌تر آموزش، بهداشت و اشتغال است	
نیازهای انسانی	شاخص اصلی در این رویکرد امید به زندگی است - تامین نیازها در واقع پیش‌نیاز مشارکت در تامین اجتماعی است - همه افراد دارای حق مسلم در تامین نیازهای‌شان هستند	- مکمل بودن نیازها - آزادی انتخاب و تصمیم‌گیری
رویکرد قابلیت	محور اصلی این رویکرد، تاکید بر مجموعه قابلیت‌هایی است که شخص توان آن را دارد -تاکید بر مفهوم‌سازی کیفیت زندگی یا باید داشته باشد - گسترش آزادی، چه به عنوان هدف اولیه و چه به مثابه ابزار اصلی توسعه، باید در نظر -تاکید بر توانایی افراد در دست‌گرفته شود. در این رویکرد در ارزیابی سیاست‌گذاری‌ها، به جای متمرکز شدن صرف یابی به کارکردهای مورد نظر بر وضعیت ذهنی افراد بر آن‌چه که این‌ها می‌توانند انجام دهند تمرکز می‌گردد.	
رویکردهای ساختارگرا	مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه می‌کند که تمام حوزه‌های موثر بر -کلیت‌گرایی و فراگیر بودن کیفیت زندگی را در بر می‌گیرد. - کیفیت زندگی در معنای واقعی نمی‌تواند مستقل از مناسبات، روابط یا پیوندهای مشترک اجتماعی باشد. - تاکید بر اینکه کیفیت زندگی فراتر از مفهوم فرایندها و دستاوردها و تحقق فردی است.	

(منبع: نقدی، ۱۳۹۵، ۸)

نفت شهرها و خصوصیات آنان

در میان انواع شهرهای موجود، نوع خاصی از شهرها وجود دارد که با اصطلاحاتی نظیر شهرهای معدنی، منبع - پایه و استخراجی شناخته می شوند. این نوع شهرها مربوط به نوعی شهرها است که از استخراج منابع معدنی شکل می

گیرد و به تدریج به عنوان شهر توسعه پیدا می‌کند (Bang-jun, 2009: 1647). در این بین نفت شهرها شهرهایی هستند که بر اثر استخراج نفت ایجاد می‌شوند و با توسعه استخراج و پیاده کردن تجهیزات و ایجاد مراکز کاوش و تحقیقات امور اداری و بازرگانی توسعه می‌یابند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹، ۲۵). این نوع شهرها به دلیل ماهیت خاص خود، از روند توسعه سریع تری در مقایسه با سایر مناطق برخوردارند. تمرکز جمعیت، فعالیت‌های صنعتی، اقتصادی و ... در مدتی کوتاه در این مناطق، که با جذب منابع منابع مالی عمده و انسانی ملی و بین‌المللی صورت می‌گیرد. آسیب‌پذیری آنان را در ابعاد زیست محیطی، اجتماعی، کالبدی و ... افزایش می‌دهد. شهرهای استخراجی از جمله مناطق شهری است که بواسطه شرایط مختلف شکل‌گیری، گسترش و حضور نیروهای شکل‌گرفته نشأت گرفته از استخراج و فعالیت‌های مرتبط با فعالیت‌های معدنی و صنعتی دارای سیمای متفاوت و اثرگذاری متعددی بر زیست‌بوم‌های طبیعی و انسانی خود هستند. مسأله مهم و اصلی در این نوع شهرها، ارزیابی شاخص‌های پایدار در ابعاد مختلف زیست محیطی، اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی و ... محیط شهری این نوع شهرهاست. ایجاد تعادل و توازن میان این ابعاد مختلف که بعضاً حالت پارادوکسی نیز دارند (به طوری که مثال دستیابی به رشد اقتصادی که همراه با افزایش برداشت از منابع و استقرار حجم بالای واحدهای صنعتی بوده در نقطه مقابل مسایل زیست محیطی است) هدف اصلی و اولیه برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه پایدار شهرهای استخراجی است (مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۲). بر این اساس نیروها و شرایط تأثیرگذار بر توسعه پایدار شهری در شهرهای استخراجی، تفاوت اساسی و مشهود با دیگر سطوح مناطق سکونتگاهی (شهری و روستایی) دارد. از جمله ویژگی‌های این نوع شهرها عبارتند از: تمرکز بالای فعالیت‌های صنعتی و معدنی مرتبط با اکتشاف استخراج، پالایش، فرآوری و صدور منابع زیرزمینی، خطر کاهش و اتمام منابع غیر قابل تجدید، آلودگی‌های بالای زیست محیطی، تولید بالای پسماندهای صنعتی و خانگی، وجود فرصت‌های بی‌نظیر اقتصادی و ایجاد اشتغال گسترده، مهاجرپذیری بالا، تغییر در شیوه‌های اشتغال و معیشت سنتی و متداول محلی، تغییرات گسترده کاربری‌های زمین، گسترش کالبدی شهر و مسایل اجتماعی و ... است. این نوع ویژگی‌ها، شهرهای استخراجی را از دیگر انواع شهرها - علی‌رغم کوچک بودن اندام، متمایز و متفاوت می‌سازد. همچنین وابستگی خدمات شهری به شرکت نفت یکی از ویژگی‌های بارز شهرهای نفتی است (افشار حقیقی، ۱۳۷۱: ۲). شهر صنعتی آبادان یکی از بزرگترین و مهم‌ترین شهرهای جدید ایجاد شده در قرن بیستم، در ایران است که با پیش‌بینی پذیرا شدن جمعیتی بالغ بر ۳۰۰ هزار نفر ایجاد شد. (مشهدی زاده دهاقانی، ۱۳۸۷، ۳۵۰). مهاجرت‌پذیری زیاد شهر بخاطر پالایشگاه و اشتغالزایی آن سبب افزایش سریع جذب جمعیت، توسعه بی‌رویه فضاهای کالبدی و گسترش ناموزون شهری گردید که این امر باعث کاهش کیفیت زندگی در نواحی شهری گردیده است به طوری که ارتقای سلامت و بهبود کیفیت زندگی نیز از طریق برابری فرصت‌ها و امکانات دستیابی به آموزش و اشتغال، تعادل بین نواحی شهری، توزیع عادلانه درآمد، افزایش تأمین نیازهای اساسی مردم، حفظ و ارتقاء سلامت افراد، دسترسی یکسان به خدمات برای اقوام، گروه‌های اجتماعی و پایدار سازی فرایند تأمین منابع و مشارکت عادلانه مردم در تأمین سلامت جهت دستیابی برابر و یکسان همه

شهروندان شهر در شاخص‌های کیفیت زندگی از اهم ضروریات در شهر می باشد که امروزه نابرابری‌های زیادی از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی در بین نواحی شهر آبادان وجود دارد که سبب دوگانگی در فضای کالبدی- فضایی شهر گردیده است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل و سنجش نابرابری‌های کیفیت زندگی در سطح نواحی ۱۳ گانه در شهر آبادان و بررسی نقش صنعت نفت در توزیع فضایی نابرابری‌های کیفیت زندگی در نواحی این شهر می باشد.

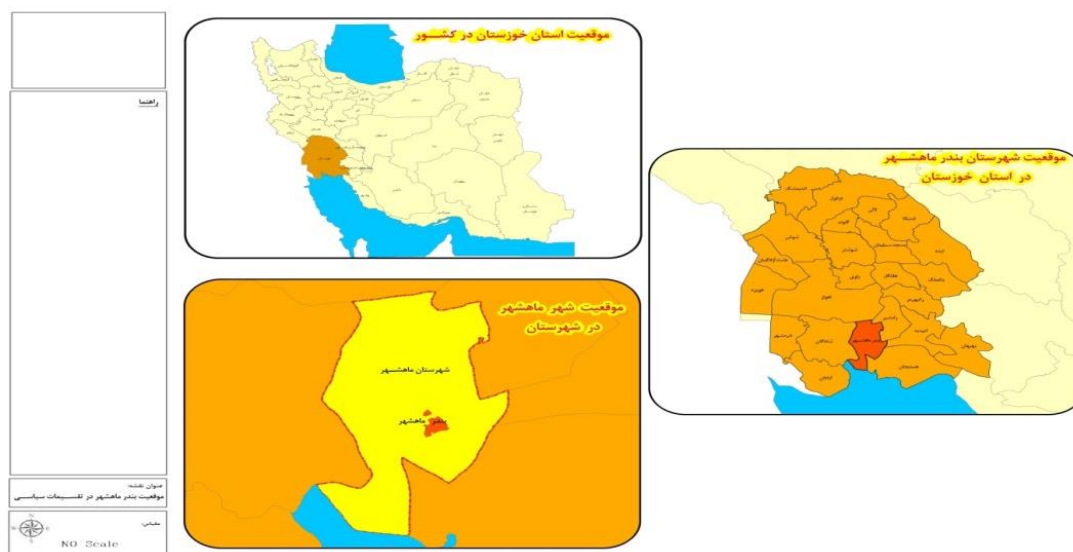
روش شناسی پژوهش

این نوع تحقیق به لحاظ هدف از نوع کاربردی و روش بررسی آن، مبتنی بر روش توصیفی- تحلیلی می باشد؛ که جهت جمع آوری داده‌های شاخص‌های کیفی عینی از روش‌های اسنادی (طرح تفصیلی ۱۳۹۰) و شاخص‌های کیفی ذهنی از مطالعات میدانی با استفاده از ابزار پرسشنامه اقدام شده است. جامعه آماری این پژوهش بر اساس تقسیمات کالبدی طرح تفصیلی (۱۳۹۰) شهر آبادان ۱۳ ناحیه شهری است. شاخص‌های این پژوهش شامل شاخص خدماتی، محیطی، اجتماعی و اقتصادی می باشد که در سال ۱۳۹۷ انجام شده است. جهت استخراج برخی شاخص‌ها نسبت به پرسشگری و توزیع پرسشنامه در نواحی شهری آبادان اقدام شده است بدین صورت که با استفاده از فرمول کوکران و با توجه به تعداد خانوار در هر منطقه شهری حجم نمونه مشخص و سپس در نواحی شهری به نسبت تعداد خانوارشان از کل خانوار هر ناحیه سهم توزیع پرسشنامه به صورت‌های زیر تعیین و با استفاده از روش تصادفی ساده پرسشنامه بین خانوارهای هر نواحی ۱۳ گانه توزیع شدند. ناحیه یک (۱۲۶) ناحیه دو (۵۴) ناحیه سه (۱۶۰) ناحیه چهار (۳۹) ناحیه پنج (۶۷) ناحیه شش (۸۸) ناحیه هفت (۶۶) ناحیه هشت (۱۹۷) ناحیه نه (۱۵۷) ناحیه دهم (۱۳۵) ناحیه یازده (۱۲۳)، ناحیه دوازدهم بریم (۸۰) و ناحیه سیزدهم بوارده (۸۵) تعیین گردید. به منظور سنجش متوسط درآمد ماهیانه به روش تصادفی ساده در محلات مختلف شهر آبادان اقدام نموده است. برای محاسبات آماری و تحلیل داده‌های پژوهش، از نرم افزارهای آماری Spss, excel و به منظور ارزیابی کیفی از مدل TOPSIS و تحلیل خوشه‌ای، رتبه بندی از آزمون فریدمن، جهت سنجش ارتباط اوضاع اقتصادی و اجتماعی نواحی شهری آبادان با برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی، نیز به انجام آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین شاخص‌های کیفیت زندگی شهری و شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی استفاده گردید. و در پایان، برای سنجش تفاوت نواحی وابسته صنعت نفت با سایر نواحی شهری آبادان در توسعه یافتگی از لحاظ اقتصادی- اجتماعی و همچنین شاخص‌های کیفیت زندگی، از آزمون T گروه‌های مستقل استفاده شده است.

قلمرو پژوهش

شهر آبادان با جمعیت ۲۳۱۴۷۶ (طبق سرشماری ۱۳۹۵) مرکز شهرستان آبادان در جنوب غربی کشور و یکی از شهرستان‌های استان خوزستان است (شکل ۱) که به وسیله رودخانه اروند از کشور عراق جدا گردیده است. شهر آبادان به عنوان مرکزیت شهرستان آبادان در مختصات جغرافیایی ۴۸ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۳ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۳۰ درجه ۱۷ دقیقه عرض شمالی و در ارتفاع ۱ تا ۳ متری از سطح دریا واقع شده است این شهر جلگه‌ای - ساحلی با مساحت ۶۵/۱ کیلومتر مربع و در فاصله ۱۰۵ کیلومتری جنوب غربی شهر اهواز

قرار دارد (شیرازی، ۱۳۹۳: ۱۹). این شهر صنعتی یکی از بزرگترین و مهم‌ترین شهرهای جدید ایجاد شده در قرن بیستم، در ایران است که با پیشبینی پذیرا شدن جمعیتی بالغ بر ۳۰۰ هزار نفر ایجاد شد. ساخت پالایشگاه آبادان در سال ۱۹۱۰ آغاز و در سال ۱۹۱۲ پایان می‌یابد. سن واقعی آبادان نزدیک به هفتاد سال و شهری است جوان و فاقد قدمت تاریخی است و چون قارچی در پهنه جزیره شتابزده بر مبنای اقتصاد مبتنی بر نفت رشد کرده است (امیری، ۱۳۹۴، ۱۷۴-۱۷۹).

نقشه (۱) موقعیت شهر آبادان در تقسیمات سیاسی کشور

یافته‌های پژوهش

اوزان آنتروپی شاخص‌های مورد مطالعه جهت انجام مدل تاپسیس

در این قسمت در راستای اجرای مدل تاپسیس نیاز به وزن دهی به شاخص‌ها می‌باشد تا ماتریس نرمالیزه بوسیله آن موزون شود. اکنون پس از محاسبه اوزان آنتروپی برای تک تک شاخص‌ها به صورت مجزا، اقدام به محاسبات فوق برای کلیه شاخص‌ها در تلفیق با هم شده است. لازم به ذکر است تعداد شاخص‌های خدماتی این پژوهش بیشتر از شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی است که این امر ممکن است موجب غلبه بخش خدماتی بر سایر بخش‌ها شود. لذا در مواردی که امکان انتخاب شاخص‌های برابر برای بخش‌های مختلف وجود نداشته باشد و اختلاف زیادی بین تعداد شاخص‌ها در بخش‌های مختلف وجود داشته باشد، برای جلوگیری از غلبه یک بخش بر بخش‌های دیگر، بهترین راه این است که ابتدا برای بخش‌های مختلف به طور جداگانه شاخص ترکیبی محاسبه شده و در مرحله دوم با استفاده از شاخص‌های ترکیبی بخش‌های مختلف، شاخص ترکیبی نهایی محاسبه گردد. در این صورت در مرحله نهایی هر یک از بخش‌ها تنها یک رأی خواهند داشت و امکان غلبه یک بخش بر بخش‌های دیگر کاهش می‌یابد (کلانتری، ۱۳۹۲: ۳۱). بنابراین در این بخش ابتدا با استفاده از روش بی‌مقیاس سازی خطی (روابطه ۱ و ۲) داده‌های هر شاخص بی‌مقیاس شده و سپس جمع و ترکیب گشته اند تا مقدار نهایی هر یک از چهار شاخص مشخص شود. بدین ترتیب محاسبه اوزان آنتروپی و سایر عملیات مدل تاپسیس در شاخص نهایی (تلفیقی)

با چهار شاخص نهایی اجتماعی- خدماتی، اقتصادی و محیطی اجرا شده است. برای تبدیل در روش بی‌مقیاسی سازی خطی، در صورتی که شاخص‌های با جنبه مثبت و با جنبه منفی به طور مخلوط با یکدیگر به کار گرفته شده باشند، به ازای جنبه مثبت از رابطه (۱) و به ازای جنبه منفی از رابطه (۲) استفاده می‌شود.

$$n_{ij} = \frac{r_{ij}}{r_j^* = \max_i r_{ij}} \quad (1)$$

که در آن r_{ij} ارزش مربوط به گزینه i ام به ازای شاخص j ام می‌باشد. n_{ij} نیز مقادیر بدون بعد شده مربوط به عضو r_{ij} از ماتریس تصمیم‌گیری پس از بی‌مقیاس نمودن است.

$$n_{ij} = \frac{(1/r_{ij})}{\max_i (1/r_{ij})} = \frac{\min_i r_{ij}}{r_{ij}} = \frac{r_j^{\min}}{r_{ij}} \quad (2)$$

متغیرها و شاخص‌های تحقیق

تدوین معیارها و شاخص‌ها جهت، تعریف، تعیین و تبیین کیفیت زندگی شهری کاری مشکل و پیچیده است و باید با توجه به الزامات پایه، از شاخص‌های مرتبط و مناسب استفاده کرد (قانعی، ۱۳۹۶، ۲۵) که در این تحقیق پس از مرور مجموعه نظریات و آراء متخصصان از طریق رجوع به پژوهش‌های موجود، شاخص‌ها و زیر شاخص‌های مربوطه به شرح جدول (۱) استخراج و مبنای انجام پژوهش قرار گرفت.

جدول (۱) شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی پژوهش

شاخص‌ها	معیارها
اقتصادی	۱- نرخ مشارکت اقتصادی ۲- ضریب بیکاری ۳- ضریب اشتغال ۴- متوسط درآمد ماهانه ۵- امید به آینده شغلی ۶- میزان پس انداز
اجتماعی	۱- میزان باسوادی ۲- شاغلان بخش آموزش ۳- مشارکت ۴- روابط همسایگی ۵- دسترسی به اماکن فرهنگی ۶- دسترسی به اماکن مذهبی ۷- میزان طلاق
محیطی	۱- بهداشت و سلامت محیط ۲- کیفیت دفع زباله ۳- کیفیت آب آشامیدنی ۴- آلودگی هوا ۵- امنیت و آرامش ۶- سرزندگی
خدماتی	۱- فضای سبز ۲- ورزشی ۳- دسترسی ۴- حمل و نقل عمومی ۵- امکانات و تسهیلات شهری ۶- وضعیت تسهیلات زیربنایی (آب، برق، گاز) ۷- دسترسی به اماکن آموزشی

جدول (۲) اوزان شاخص‌های تلفیقی

شاخص اقتصادی و شاخص اجتماعی	شاخص خدماتی	شاخص محیطی
۰/۱۷۷	۰/۲۲۶	۰/۲۳۱

همانطوری که ملاحظه می‌شود شاخص‌های با ضریب پراکندگی بالا و پراکنش ناهمگون در بین نواحی دارای بیشتر آنتروپی می‌باشند که در بین نواحی شهری در آبادان بر اساس شاخص نهایی (تلفیقی) شاخص اقتصادی با بیشترین ضریب پراکندگی بالاترین وزن آنتروپی را به خود اختصاص داده است.

رتبه بندی نواحی شهری آبادان بر اساس شاخص تلفیقی در مدل تاپسیس

در این قسمت تمامی مراحل مدل تاپسیس انجام شده اما بخاطر جلوگیری از تعداد زیاد جداول و بالا بردن تعداد صفحات مقاله از آوردن آنان خودداری و صرفاً نتیجه مراحل پایانی مدل مطابق جدول زیر آمده است.

جدول (۳) فواصل از ایده‌های مثبت و منفی و نمرات تاپسیس شاخص تلفیقی

نواحی	فاصله از بهترین گزینه	فاصله از بدترین گزینه	ضریب نزدیکی (نمره تاپسیس)
۱۱-۱	۰/۰۶۵۵۹۷۷۹۶	۰/۰۴۱۰۵۸۱۸۶	۰/۳۸۳۵۹۱۷۸۱
۲-۱	۰/۰۵۰۸۶۳۲۱۹	۰/۰۵۴۲۰۱۶۶۶	۰/۵۱۵۸۸۷۵۵
۳-۱	۰/۰۶۸۹۱۶۰۵۹	۰/۰۳۶۱۴۴۷۴۱	۰/۳۴۴۰۳۶۴۱۲
۴-۱	۰/۰۳۰۲۱۵۶۳۵	۰/۰۸۵۵۹۷۰۹۱۹	۰/۷۳۹۹۳۸۶۲۵
۱-۲	۰/۰۶۶۰۶۷۶۲۶	۰/۰۳۸۸۳۲۲۳۵	۰/۳۷۰۱۸۳۸۵۶
۲-۲	۰/۰۶۴۹۲۱۸۲۱	۰/۰۴۰۱۴۱۲۶۶	۰/۳۸۲۰۶۸۲۱۴
۳-۲	۰/۰۳۹۵۵۲۹۴۴	۰/۰۶۵۰۷۲۰۷۴	۰/۶۲۱۹۵۵۲
۴-۲	۰/۰۱۰۴۳۵۹۲۲۵	۰/۰۰۰۴۴۲۸۵۲	۰/۰۰۴۲۲۵۶
۱-۳	۰/۰۸۵۶۰۱۵۴۵	۰/۰۱۹۱۸۹۷۷۲	۰/۱۸۳۱۲۳۳۷۷
۲-۳	۰/۰۷۰۰۰۳۹۴۱	۰/۰۳۵۴۵۱۵۳۸	۰/۳۳۶۱۷۵۴۰۱
۳-۳	۰/۰۹۶۶۷۵۳۶۹	۰/۰۰۸۱۵۲۹۰۲	۰/۰۷۷۷۳۸۹
بریم	۰/۰۰۲۶۷۲۳۲	۰/۱۰۲۹۲۳۶۵۷	۰/۹۷۴۹۲۴۶۰۲
بوارده	۰/۰۰۰۷۳۳۶۴۹	۰/۱۰۳۹۲۳۴۸۴	۰/۹۹۲۹۸۹۹۷۴

منبع: محاسبات نگارنده

با توجه به جدول (۳) نمرات تاپسیس در شاخص‌های تلفیقی نتایج حاکی از آن است که نواحی بوارده با نمره ۰/۹۹۲۹۸۹۹۷۴، بریم ۰/۹۷۴۹۲۴۶۰۲ و ناحیه (۴-۱) ۰/۷۳۹۹۳۸۶۲۵ از بالاترین امتیازات در بین نواحی ۱۳ گانه برخوردار هستند. قرار گرفتن نواحی بوارده و بریم در رتبه‌های بالاتر بدلیل وابسته بودن این نواحی به صنعت نفت در شهر آبادان است.

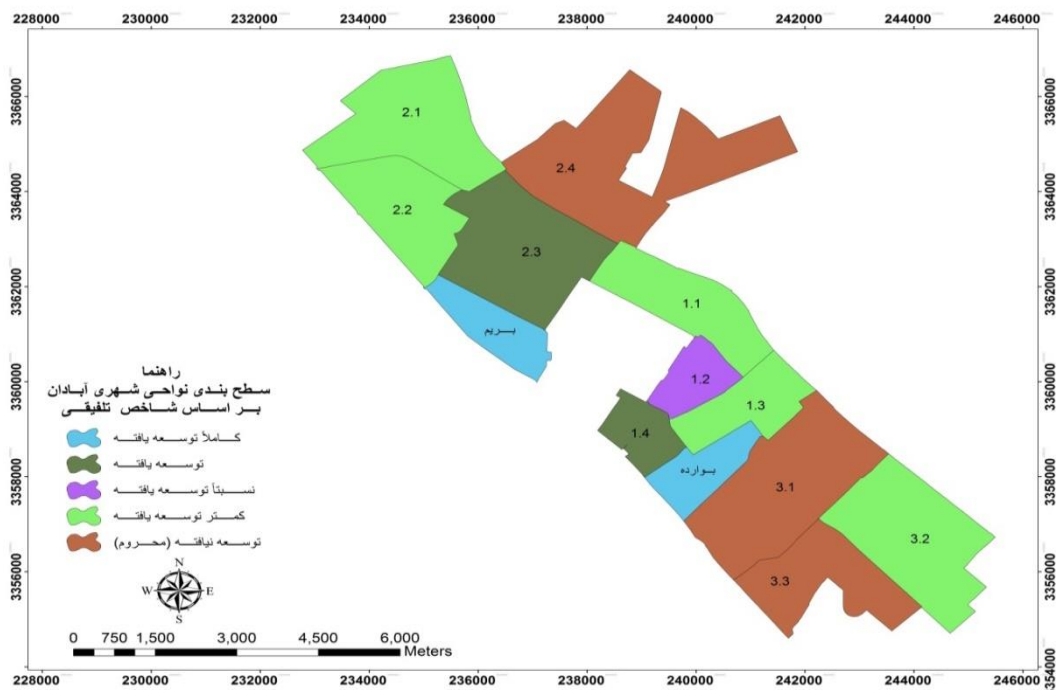
سطح بندی نواحی شهری آبادان با استفاده از مدل تحلیلی خوشه‌ای

در این بخش بر اساس خروجی مدل تاپسیس (نمرات تاپسیس) مدل تحلیل خوشه‌ای اجرا شده است، به طوری که با استفاده از نرم افزار SPSS و منوی Analyze>Classify>Cluster analysis نواحی شهری آبادان به پنج سطح کاملاً توسعه یافته، توسعه یافته، نسبتاً توسعه یافته، کمتر توسعه یافته و توسعه نیافته (محروم) از حیث شاخص‌های مورد مطالعه تقسیم شدند. توضیح اینکه مفاهیم فاصله و تشابه از مفاهیم اساسی تحلیل خوشه‌ای است فاصله اندازه ای است که نشان می دهد دو مشاهده تا چه حد جدا از یکدیگرند. در حالی که تشابه شاخص نزدیکی آنها با یکدیگر است. در منوی مذکور ابتدا ماتریس همسایگی^۱، بر اساس داده‌های استاندارد (نمرات تاپسیس) و فاصله اقلیدسی^۲ محاسبه شد، سپس نواحی شهری بر اساس اصل کمترین فاصله‌ها در نمرات تاپسیس از یکدیگر تفکیک شده و در نهایت در پنج سطح دسته بندی شدند.

نقشه (۳) سطح بندی نواحی شهری آبادان بر اساس شاخص تلفیقی (با بزرگتر کردن نقشه فونت نقشه واضح و شفاف و قابل خواندن می باشد).

^۱ - Proximity matrix

^۲ - Euclidean distance

نقشه (۳) سطح بندی نواحی شهری آبادان در شاخص تلفیقی حاکی از آن است که دو ناحیه بریم و بوارده در سطح کاملاً توسعه یافته، ناحیه (۱-۴) و (۲-۳) سطح توسعه یافته، ناحیه (۱-۲) به تنهایی در سطح نسبتاً توسعه یافته، نواحی (۳-۲)، (۱-۱)، (۱-۳)، (۲-۱) و (۲-۲) با بیشترین تعداد در سطح کمتر توسعه یافته و نواحی (۳-۱)، (۳-۲) و (۲-۴) در سطح توسعه نیافته یا محروم قرار دارند. قرار گرفتن نواحی وابسته به صنعت نفت همانند بریم و بوارده به تنهایی در سطوح کاملاً توسعه یافته نشان از نقش صنعت نفت در توسعه این نواحی در شاخص‌های مورد مطالعه (خدماتی، محیطی، اقتصادی، اجتماعی) دارد که این مسئله در مجموع باعث عدم تعادل و شکاف و ناهمگونی در توسعه فضایی شهر آبادان شده است.

رتبه بندی شاخص تلفیقی با استفاده از آزمون فریدمن:

جدول (۴) میانگین رتبه‌های هر یک از نواحی شهری مربوط به شاخص تلفیقی با استفاده از آزمون فریدمن

رتبه	رتبه نواحی	رتبه نواحی	رتبه نواحی
۱۰/۱۴	۴-۲	۸/۸۲	۱-۱
۹/۲۳	۱-۳	۵/۲۳	۲-۱
۴/۲۳	۲-۳	۷/۵۰	۳-۱
۹/۴۵	۳-۳	۵/۴۵	۱-۴
۳/۶۴	بریم	۷/۵۰	۱-۲
۳/۵۱	بوارده	۶/۳۶	۲-۲
		۴/۸۲	۳-۲

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از انجام محاسبات رتبه بندی آزمون رتبه‌ای از تک تک شاخص‌های مورد مطالعه (اقتصادی، اجتماعی، خدماتی و محیطی) در این قسمت اقدام به محاسبات در شاخص تلفیقی نموده است بر اساس نتایج جدول معلوم

شده که نواحی وابسته به شرکت نفت بعلت داشتن رتبه‌های مطلوب (پایین ترین رتبه‌ها) تفاوت فاحشی را با سایر نواحی شهری آبادان ایجاد کرده اند. به طوری که نواحی بوارده و بریم، ۴-۱ و ۳-۲ (شرکت نفتی) به ترتیب با میانگین رتبه ۲/۸۲، ۳/۱۵، ۴/۲۳ و ۵/۴۵ به طور قابل ملاحظه‌ای با میانگین رتبه‌های سایر نواحی شهری آبادان فاصله و اختلاف دارند. بنابراین می توان گفت که بر اساس شاخص تلفیقی همانند سایر شاخص‌های خدماتی، محیطی و اقتصادی و اجتماعی نواحی وابسته به صنعت نفت نقش اصلی را در معنی داری تفاوت‌ها و ایجاد شکاف موجود بین نواحی شهری آبادان، ایفاء می کنند بطوری که نواحی صنعت نفت با بیشترین امتیاز و اختلاف زیاد در رأس قرار دارند که این خود مزید بر بی عدالتی و نابرابری در شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح نواحی شهری گردیده است.

نقش صنعت نفت در توزیع نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی شهری آبادان

در این بخش به منظور بررسی و سنجش دقیق تر کارکرد صنعت نفت در نحوه توسعه شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر آبادان، از آزمون T.Test دو گروه مستقل استفاده شده است. در جدول شماره ۴، اطلاعات توصیفی گروه‌های آماری نشان داده شده اند.

جدول (۵) اطلاعات توصیفی گروه‌های آماری (نواحی وابسته صنعت نفت و سایر نواحی شهری آبادان)

گروه	تعداد	میانگین		انحراف استاندارد		خطای استاندارد میانگین	
		اقتصادی-اجتماعی	خدماتی	اقتصادی-اجتماعی	خدماتی	اقتصادی-اجتماعی	خدماتی
نواحی وابسته صنعت نفت	۴	۰/۷۴۵	۰/۵۶۶	۰/۷۳۲	۰/۷۱۷	۰/۲۵۹	۰/۲۵۳
سایر نواحی شهر آبادان	۹	-۰/۱۹۲	-۰/۱۴۶	۰/۵۱۳	۰/۴۰۱	۰/۰۹۲	۰/۰۷۲

منبع: یافته‌های پژوهش

در جدول شماره ۵، نتایج آزمون لوین و آزمون T برای سنجش تفاوت در توسعه یافتگی دو گروه نواحی وابسته به صنعت نفت و سایر نواحی شهری آبادان نشان داده شده اند

جدول (۶) نتایج آزمون T برای سنجش تفاوت در توسعه یافتگی اقتصادی-اجتماعی و شاخص‌های کیفیت زندگی دو گروه نواحی

شاخص‌های آماری	آزمون لوین		برابری		آزمون T		برابری (با نابرابری) میانگین‌ها	
	F	معنی داری	T	درجه آزادی	معنی داری	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
شرایط آزمون t	۲/۴۱۴	۰/۱۲۹	۴/۲۱۲	۳۷	۸/۸۵۵	۳/۴۱۲	۰/۲۲۲	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
								حد پایین
پیش فرض برابری واریانس‌ها							۰/۴۸۶	۱/۳۸۹
عدم پیش فرض برابری واریانس‌ها							۰/۲۷۴	۱/۵۶۱
پیش فرض برابری واریانس‌ها							۰/۱۸۹	۱/۰۹۷
عدم پیش فرض برابری واریانس‌ها							۰/۲۶۳	۱/۳۱۸

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به مندرجات جدول شماره ۶، مشخص می شود که برای متغیر اقتصادی - اجتماعی، در آزمون لوین، مقدار F برابر با ۲/۴۱۴ و سطح معنی داری برابر با ۰/۱۲۹ است، لذا چون آزمون لوین معنی دار نیست، باید اعداد مربوط به سطر اول جدول مد نظر قرار گیرند. بر این اساس مشاهده می شود که مقدار T برابرست با ۴/۲۱۲ و سطح معنی

داری برابر با ۰/۰۰۰ است (کمتر از ۰/۰۵) همچنین حد پایین با ۰/۴۸۶ و حد بالا با ۱/۳۸۹، هر دو اعداد مثبتی هستند. لذا می‌توان گفت که تفاوت معنی داری بین نواحی وابسته به صنعت نفت با سایر نواحی شهری آبادان در توسعه یافتگی اقتصادی و اجتماعی وجود دارد. به عبارت دیگر میانگین بیشتر نواحی وابسته به صنعت نفت آبادان (مقدار ۰/۷۴۵ که در جدول ۵ درج شده است)، نسبت به سایر نواحی شهری آبادان نشان از آن است که نواحی وابسته به صنعت نفت در شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی، به طور چشمگیر و قابل توجهی مترقی و توسعه یافته تر از سایر نواحی شهری آبادان هستند و شکاف بین نواحی مذکور با سایر نواحی شهری آبادان در شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی مشهود است. همچنین بر اساس جدول شماره ۶، مشاهده می‌شود که برای متغیر برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی شهری نیز در آزمون لوین، مقدار F برابر با ۴/۱۱۲ و سطح معنی داری برابر با ۰/۰۵۰ است، لذا چون آزمون لوین معنی دار دقیقاً برابر ۰/۰۵ است و شرط معنی داری آزمون مقادیر پایینتر از ۰/۰۵ است لذا جهت احتیاط بیشتر اعداد مربوط به سطر اول جدول مد نظر قرار می‌گیرد. بر این اساس مشاهده می‌شود که مقدار T برابرست با ۳/۷۶۵ و سطح معنی داری برابر با ۰/۰۰۱ است (کمتر از ۰/۰۵). هر چند که مقدار T در سطر دوم نیز در سطح ۰/۰۲۶ معنی دار است. همچنین حد پایین با ۰/۳۲۹ و حد بالا با ۱/۰۹۷، هر دو اعداد مثبتی هستند. لذا می‌توان گفت که تفاوت معنی داری بین نواحی وابسته به صنعت نفت با سایر نواحی شهری آبادان در برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی وجود دارد. با بررسی دقیقتر مشخص می‌شود که نقش نواحی توسعه یافته به لحاظ اقتصادی و اجتماعی وابسته به صنعت نفت در این زمینه غیر قابل انکار است. به طوریکه نواحی بریم و بوارده، ۱-۴ و ۲-۳ محل سکونت کارکنان و مسئولین صنعت نفت آبادان بوده و ساکنان آن دارای منزلت و موقعیت اقتصادی و اجتماعی مناسب تری بوده که در طراحی و ساخت محلات آنان سعی شده است که استانداردهای شهرسازی هرچه بیشتر رعایت شود. بنابر آنچه آزمون T. Test دو نمونه‌ای بر اساس شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری نشان داد، جدایی‌گزینی و دوگانگی فضایی در شهر آبادان مشهود است که این جدایی‌گزینی و دوگانگی در قالب نواحی وابسته به صنعت نفت و سایر نواحی شهری آبادان قابل تشخیص است.

بحث و نتیجه‌گیری

در بررسی وضعیت کلی کیفیت زندگی در شهر آبادان از طریق شاخص‌های تلفیقی (اقتصادی، اجتماعی، خدماتی و محیطی) نتایج حاکی از شکاف و اختلاف معنی دار و نابرابری‌های شدید بین نواحی ۱۳ گانه شهر آبادان در برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی می‌باشد. بطوری که تمامی نواحی در یک سطح از کیفیت زندگی برخوردار نیستند و سطح کیفیت زندگی با توجه به موقعیت مکانی، اقتصادی و نقش صنعت نفت مانند (ناحیه بوارده و بریم، ۱-۴ و ۲-۳) هر ناحیه تغییر می‌کند به طوری که دو ناحیه بریم و بوارده در سطح کاملاً توسعه یافته، ناحیه (۱-۴) و (۲-۳) سطح توسعه یافته، ناحیه (۱-۲) به تنهایی در سطح نسبتاً توسعه یافته، نواحی (۲-۳)، (۱-۱)، (۱-۳)، (۲-۱) و (۲-۲) با بیشترین تعداد در سطح کمتر توسعه یافته و نواحی (۳-۳)، (۳-۱) و (۲-۴) در سطح

توسعه نیافته یا محروم قرار دارند. با توجه به داده‌های پژوهش مشخص می‌شود که هر چه جمعیت یک مکان از نظر شاخص اقتصادی- اجتماعی در درجه بالاتری قرار بگیرد خود زمینه ساز بالا بردن سطح کیفیت زندگی در سایر شاخص می‌گردد که برای نواحی وابسته به شرکت نفت این موضوع صدق می‌کند زیرا که این نواحی به دلیل وابسته بودن به شرکت صنعت نفت از حمایت‌های مالی شرکت نفت و همچنین از استانداردهای لازم در بیشتر خدمات برخوردارند، در طرف مقابل، دیگر نواحی که به تبع فعالیت‌های نفتی در کنار آنها به صورت ارگانیک بوجود آمدند، فاقد یا با کمبود امکانات رفاهی زیر بنای شهری لازم هستند و تأثیرات این شکل از توسعه و توزیع نامطلوب و نابرابر در دسترسی به شاخص‌های کیفیت زندگی باعث ایجاد نوعی دوگانگی و نابرابری فضایی در ساختار فضایی شهر آبادان گردید که این امر سبب جدایی‌گزینی و فاصله طبقاتی زیادی در نواحی شهر آبادان گردید. نواحی توسعه یافته تر به لحاظ اقتصادی و اجتماعی عمدتاً نواحی مرکزی اطراف پالایشگاه را شامل می‌شود که تعداد قابل توجهی از آنها وابسته به صنعت نفت می‌باشند. این نواحی ضمن توسعه یافتگی بیشتر از لحاظ اقتصادی و اجتماعی از لحاظ برخورداری از خدمات شهری نیز در وضعیت بهتری قرار دارند که این مساله منجر به جدایی‌گزینی و دوگانگی فضایی در شهر آبادان شده است. در این بین عواملی مانند وجود محلات برنامه‌ریزی شده وابسته صنعت نفت که هم به لحاظ اقتصادی و اجتماعی متری تر هستند و هم به لحاظ کالبدی برنامه‌ریزی شده تر هستند و نیز وجود محلات حاشیه‌ای به ویژه در نواحی شرقی شهر آبادان که هم به لحاظ اجتماعی و اقتصادی ضعیف و آسیب پذیر اند و هم به لحاظ توسعه کالبدی کمتر مورد توجه مدیریت شهری بوده اند، تاثیر گذارند. این مساله به صورت دور تسلسل نیز ادامه یافته است و همچنانکه در بحث مراحل رشد اکولوژیک شهر مطرح است گروه‌های جمعیتی ضعیف به لحاظ اقتصادی و حتی اجتماعی، پس از ارتقاء جایگاه طبقاتی خود اقدام به مهاجرت از محلات نابسامان خود کرده و به محلات متری تر به لحاظ اقتصادی و اجتماعی و همچنین برخوردارتر از خدمات شهری پای می‌گذارند.

منابع

- امیری، سید نورالدین (۱۳۹۴)، نفت شهرهای ایرانی، انتشارات دانشگاه خلیج فارس، چاپ اول.
- پور احمد، احمد؛ زیاری، کرامت ا...، محمدی، روح ا... (۱۳۸۹)، الگوی توزیع فضایی کاربریهای شهری در شهرهای نفت خیز (مطالعه موردی شهر دوگنبدان)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال بیست و پنجم، شماره ۱، صص ۵۰-۲۱
- حاجی نژاد، علی و جعفر قادری، ۱۳۹۵، تحلیل و ارزیابی نابرابری‌های کیفیت زندگی (نمونه موردی: شهر فارسان)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۳، شماره پیاپی ۲۱.
- خادمی، امیر حسین و عیسی جوکار سرنکی، ۱۳۹۲، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی) مجله جغرافیا و مطالعه محیطی، سال اول، شماره ۴، ص ۴.
- ربانی خورسگانی، علی و مسعود کیانپور، ۱۳۹۲، در آمدی بر رویکردهای نظری و تعاریف عملی مفهوم کیفیت زندگی، نشریه مددکاری اجتماعی دانشگاه تهران، سال پنجم، شماره ۴.
- سادات، زهرا و سعیده زرآبادی و هما جلیلی صفریان، ۱۳۹۲، سنجش و تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از تکنیک TOPSIS در شهر مشهد، فصلنامه معماری و شهرسازی آرمانشهر سال دوم، شماره ۱۵، ص ۳۰۲.

- شماعی، علی و فخری پورمحمدی و احد زنگنه، ۱۳۹۶، ارزیابی کیفیت زندگی در مناطق شهری مطالعه موردی منطقه ۱۱ شهرداری تهران، پژوهش جغرافیای برنامه‌ریزی شهری دوره ۵ شماره ۳.
- شیرازی، محمود، ۱۳۹۳، سیمای شهری و جاذبه‌های گردشگری آبادان، تهران، انتشارات افروز، چاپ دوم.
- قالیباف محمدباقر و مجتبی روستای و مهدی رمضان زاده لسبویی و محمد رضا طاهری، ۱۳۹۰، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت آباد)، نشریه جغرافیا، سال سوم شماره ۳۱.
- کلانتری، خلیل، ۱۳۹۲، مدل‌های کمی در برنامه‌ریزی (منطقه‌ای، شهری و روستایی)، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ صبا، تهران.
- قانع، محبوبه، ۱۳۹۶، سنجش کیفیت زندگی در محلات شهری در راستای ارتقاء کیفیت زندگی (مطالعه موردی: محله قلعه شهر بافق، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره ۲۸).
- مختاری ملک آبادی، رضا، مرصوصی، نفیسه، حسینی، سید علی، غلامی، محمد (۱۳۹۳)، سنجش و ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی در شهرهای استخراجی (مطالعه موردی: شهر استخراجی عسلویه)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۹۱-۱۱۰.
- مشهدی زاده دهقانی، ناصر، ۱۳۸۷، تحلیلی بر ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، چاپ دوم، تهران.
- نسترن، مهین و سارا فتاحی، ۱۳۸۸، سطح بندی شهرستان‌های استان گلستان از نظر شاخص‌های توسعه یافتگی با استفاده از روش تحلیل عاملی، مجله جغرافیا و مطالعات محیطی، سال دوم، شماره ۱.
- نقدی، اسداله و حیدر بابایی، ۱۳۹۵، مروری بر شاخص‌ها و مولفه‌های کیفیت زندگی (مطالعه موردی: شهر همدان) فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال هفتم، شماره ۲۳.
- Barton. , H. , et al, Shaping Neigh Boarhounds: A guide Rorhealth, Sustain Ability and Vitality, Sponpress, London and Network, (2003).PP: 204.
- Bang-jun, W., Min, Zh., Fang, J. (2009), Analyzing on the selecting behavior of mining cities, industrial transition based on the view point of sustainable development: a perspective of evolution ary game ,Procardia Earth and Planetary Science1,pp.1647-1653.
- Buckeye, J, Gebremedhin, T, Schaeffer,p.(2003)Analysis of Quality of Life and Health: A Spatial Approach Economic Development Quarterly, pp: 280-293.
- Epley, D,Menon, M.(2008) A Method of Assembling Cross- Sectional Indicators into a Community Quality of Life. Social Indicators Research, 88(2), pp 281-296.
- Hataminezhad, H, Manochehri Miandoab, A, Baharloo , I, Ebrahimipoor, A,Hataminezhad, H, (2012) City and Social Justice: Analytic Inequalities of Neighborhood(the Case Study: The Old Neighborhood Miondoab City) Human Geography Research Quarterly, pp: 41-63.
- Mass am, H, Bryan. (2002) Quality of Life's Public Planning and Private Living, Progressing Planning, pp: 14-146.
- Pal, A,K, Kumar, U.C, (2005) Quality of Life concept for the evaluation of societal development of rural community in west banal, India, Rural Development, Volex, no2.
- Rezvani, M. R, Mansour an, H. (2009) Assessing the Quality of Life: A Review of Concepts, Indices and Models, and Presentation of a Proposed Model for Rural Areas. Journal of Village and Development, pp: 3-26.
- Schlocky, R,l.(2004) The concept of quality of life: what we know and not know, Journal of Intellectual Disability Research, VOI 48(3): pp16-23.
- Schmitt, R. B.(2002) Considering Social Capital of Life Assessment: Concept and Measurement. So Smith,C.and Levrmore,G, (2008) Designing urban spaces and Buildings to Im prove sustain ability and quality of Life in a warmer world. Energy policy(2008) 4558-4562, published by Elsevier I td.
- Sun , Y. (2005) , Development of Neighborhood Quality of Life Indicators. Community University Insituefar Social Research University of Saskatchewan

Zavala I. J. Jan sky(2008) Analysis of Life Quality development in the Administrative districts of south Moravia, Agric. Czech, 54,(2008) pp: 431-439.